

7. Кумінова К. Образи Анахарсиса та Скіла в античній літературі // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія – 2018. – 139. – С. 41–45.
8. Лосев А. Диоген Лаэций – историк античной философии / А. Лосев. – М.: Наука, 1981. – 192 с.
9. Печатнова Л. Античная традиция об эфоре Хилоне / Л. Печатнова // Мнемон. Исследования и публикации по истории античного мира. – 2004. – Вып. 3. – С. 31–49.
10. Русаева А. Исторические личности эллино-скифской эпохи (культурно-политические контакты и взаимовлияние) / А. Русаева, А. Супруненко. – К.; Комсомольск: Археология, 2003. – 320 с.
11. Скржинская М. Скифия глазами эллинов / М. Скржинская. – Санкт-Петербург: Алетейя, 2001. – 304 с.
12. Туманс Х. Рождение Афины. Афинский путь к демократии: от Гомера до Перикла (VIII – V вв. до н. э.) / Х. Туманс. – Санкт-Петербург: Гуманитарная академия, 2002. – 544 с.
13. Хабихт Х. Афины. История города в эллинистическую эпоху / Х. Хабихт. – М.: Ладомир, 1999. – 416 с.
14. Чернышов Ю. Легенды об "островах блаженных" в античной литературе I в. до н. э. / Ю. Чернышов // Вестник ЛГУ. – 1984. – № 20. – С. 104–107.
15. Широкова Н. Идеализация варваров в античной литературной традиции / Н. Широкова // Античный полис. – 1979. – Вып. 5. – С. 124–139.
16. Beloch K. Griechische Geschichte. 2. Aufl. B. / K. J. Beloch. – Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner, 1912. – 447 s.
17. Riese A. Die Idealisierung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur / A. Riese. – Heidelberg: Weiss, 1875. – 46 s.
18. Schmidt T. Barbarians in Plutarch's political thought [Online] / T. Schmidt. – URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/20663040.pdf>. – Date of access: 21.07.2018.
19. Shipley G. The Greek World After Alexander 323–30 BC / G. Shipley. – L. and N. Y.: Routledge, 2000. – 564 p.

References

1. Buzeskul, V. (2005). *Introduction to the History of Greece. A Review of Sources and an Outline of the Development of Greek History in the 19th and Early 20th Centuries*. Moscow: Kolo. [In Russian].
2. Grant, M. (1998). *Roman Emperors: Biographical Companion of the Rulers of Roman Empire of 31 BC – AD 476*. Moscow: Terra. [In Russian].
3. Ivanchik, A. (2005). *On the Eve of Colonization. The Northern Black Sea Region and the Steppe Nomads of 8th – 7th Centuries BC in the Classical Literary Tradition: Folklore, Literature and History*. Moscow: Science. [In Russian].

4. Knabe, G. (1981). *Cornelius Tacitus: Time, Life, Books*. Moscow: Science. [In Russian].
5. Kozulin, V. (2015). *The Image of the Scythians in the Classical Literary Tradition*. Barnaul: Altai State University Press. [In Russian].
6. Kuklina, I. (1969). *Афины в античной литературе*. *Bulletin of Ancient History*, 3, 120–130. [In Russian].
7. Kuminova, K. (2018). Images of Anacharsis and Scylla in Ancient Literature. *Bulletin of Taras Shevchenko National University of Kyiv. History*, 4, 41–45. [In Ukrainian].
8. Losev, A. (1981). *Diogenes Laertius – Historian of Ancient Philosophy*. Moscow: Science. [In Russian].
9. Pechatnova, L. (2004). The Antique Tradition of Ephorus Chilon. *Mnemon*, 3, 31–49. [In Russian].
10. Rusyaeva, A. & Suprinenko, A. (2003). Historical Persons of the Hellenic-Scythian Epoch (Cultural-Political Contacts and Interinfluence). Kyiv – Komsomolsk: Archaeology. [In Russian].
11. Skrzinskaya, M. (2001). *The Hellenes Image of the Scythia*. Saint Petersburg: Aleteiya. [In Russian].
12. Tumans, H. (2002). *Birth of Athena. The Athenian path to democracy: from Homer to Pericles (8th – 5th Centuries BC)*. Saint Petersburg: Humanitarian Academy. [In Russian].
13. Xabicht, H. (1999). *Athens. History of the City in the Hellenistic Era*. Moscow: Ladomir. [In Russian].
14. Chernyshov, Yu. (1984). Legends about the "Islands of the Blessed" in the Ancient Literature of the 1st century BCE. *Bulletin of Leningrad State University*, 20, 104–107. [In Russian].
15. Shirokova, N. (1979). The Idealization of Barbarians in the Ancient Literary Tradition. *Antique Policy*, 5, 124–139. [In Russian].
16. Beloch, K. (1912). *Griechische Geschichte. 2. Aufl. B.* Strassburg: Verlag von Karl J. Trübner.
17. Riese, A. (1875). *Die Idealisierung der Naturvölker des Nordens in der griechischen und römischen Literatur*. Heidelberg: Weiss.
18. Schmidt, T. (2017). *Barbarians in Plutarch's Political Thought*. [Online]. Retrieved from <https://core.ac.uk/download/pdf/20663040.pdf>.
19. Shipley, G. (2000). *The Greek World After Alexander 323–30 BC*. London and New York: Routledge.

Надійшла до редколегії 26.05.20

K. Kuminova, Master's Student
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THE "ATHENIAN PLOT" IN THE ANCIENT BIOGRAPHIES OF ANACHARSIS

The paper analyses the "Athenian plot" in the ancient biographies of Anacharsis. The main objective of the paper is to date the emergence of stories about Anacharsis' meeting with Solon in Athens. It is analysing written reports of ancient authors of from the 8th century BC to 3rd century AD. The first mention of Anacharsis we find in "The History" of Herodotus (5th century BC). It is spoken in detail about Diogenes Laërtius and the primary source of his "Lives and Opinions of Eminent Philosophers". The fact that Diogenes Laërtius uses the works of Sosicrates of Rhodes and Hermippus of Smyrna, who are the ancient authors of the 3rd and 2nd centuries BC, is stressed. This makes it possible to date the appearance of the "Athenian plot" in ancient biographies of Anacharsis precisely this period.

The author described in short, the political and economic situation in Greece and Rome of this period. It is shown that Anacharsis became an ideal image of a noble barbarian for the ancient world. The Peloponnesian War (431–404 BC) and the crisis of the post-war period made philosophers to think a place of a man in this world. The noble barbarian became the new ideal of ancient philosophy. It is concluded that the popularity of Anacharsis and the wise barbarian is a reaction of ancient authors to crises in ancient times. He was a sample of wisdom and purity. Anacharsis became famous for the simplicity of his way of life and his acute observations on the institutions and customs of the Greeks. None of the works ascribed to him in ancient times, if indeed they were written by him, have survived.

Keywords: Anacharsis, "Athenian plot", ancient authors, the ancient biographies of Anacharsis, a noble barbarian, crises in ancient times.

УДК 94(477) "1921/1923"

DOI: <https://doi.org/10.17721/1728-2640.2020.145.8>

О. Купчик, канд. іст. наук, доц.
Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ПОЛЬЩА В ЗОВНІШНІЙ ТОРГІВЛІ УСРР (ПОЧАТОК 1920-Х РР.)

Розкрито обставини, за яких УСРР на початку 1920-х рр. налагодила торговельні відносини з Польською Республікою. З'ясовано договірно-правову базу, організаційні форми торговельної діяльності УСРР у Польщі. Зауважено про більший інтерес поляків у торгівлі із сусідньою радянською Україною, ніж Росією. Встановлено осіб торговельних представників (І. Хургін, І. Ружицький). Розкрито роль торговельного представництва УСРР у Варшаві в зовнішньоторговельній діяльності УСРР. Визначено місце польського ринку в експортно-імпорتنих операціях УСРР.

Ключові слова: експорт, імпорт, карбованець золотий, марка польська, ринок, товар, торговельний представник, торговельне представництво.

Покликана продавати за кордон товари вітчизняного виробництва й забезпечувати країну необхідними імпортованими товарами, в УСРР на початку 1920-х рр. зовнішньоторговельна діяльність стала підтвердженням ще її міжнародної правосуб'єктності. Очевидно, що зовнішні торговельні відносини український раднарком тоді

намагався розвивати з головними торговельно-економічними гравцями Заходу. Водночас намагався він торгувати й з країнами сусідами, зокрема Польщею.

Попри те, радянські (М. Гетьманчук, В. Друнін, В. Чередниченко) [5, 8, 15] й сучасні українські (О. Гісем, Т. Єременко, Д. Складенко) [6, 9, 14] історики

розкрили головне політичну співпрацю, дипломатичні відносини й таємне протистояння радянської України й Польщі на початку 1920-х рр. Винятком є докторська дисертація А. Джеджули [7], де автор навів окремі фактичні й статистичні дані українсько-польської торгівлі цього періоду.

З огляду на це закономірно постало питання про не досліджену досі українсько-польську торговельну співпрацю, роль польського ринку в зовнішній торгівлі УСРР, торговельну діяльність поляків на території України на початку 1920-х рр.

Зауважимо, що український раднарком ще 19 лютого 1920 р. у зверненні "До всіх народів і урядів" запропонував урядам іноземних держав "налагодити економічні й дипломатичні відносини з Україною" [2, с. 123]. І це звернення очевидно було спрямоване першочергово до країн-сусідів, зокрема і в Польщі.

Територіальне сусідство, історичні зв'язки [10, с. 463-464], укладення 18 березня 1921 р. "Ризького мирного договору" з Польщею, мали сприяти налагодженню з нею торговельних відносин українським раднаркомом. У свою чергу, перешкодою цього могла стати таємна радянська політика, спрямована на повалення у Польщі існуючого суспільного ладу й державного устрою з метою подальшого встановлення радянської влади [12, с. 121].

Відповідно до укладеного 17 березня 1921 р. у Ризі "Мирного договору між РСФРР, з одного боку і Польщею – з іншого" (т. зв. Ризький мирний договір) радянські Україна разом з Росією, зважаючи на "активну участь земель Польської Республіки у господарському житті колишньої Російської імперії", зобов'язались виплатити полякам "30 млн золотих рублів в золотих монетах чи злитках не пізніше, ніж через рік після ратифікації цього договору" (ст. 13) [13, с. 15].

Радянські Україна й Росія так само мали повернути Польщі її залізничне майно (ст. 14) [13, с. 15]. Зокрема зобов'язались, окрім "понад наявного в цей час у Польщі ширококолісного рухомого складу з російсько-української мережі, в кількості: 255 паровозів, 435 пасажирських вагонів і 8859 товарних вагонів", повернути ще 300 паровозів, 260 пасажирських вагонів і 8100 товарних вагонів (дод. 4 до договору). Загальна вартість рухомого складу, який мали повернути полякам, склала 13 млн 149 тис. золотих крб. Вартість іншого залізничного майна, яке поверталось "в натурі чи еквіваленті" склала 5 млн 96 тис. золотих рублів [13, с. 29].

УСРР, РСФРР і Польща мали провести "розрахунок щодо фондів і капіталів, які заповіли чи пожертвували польським юридичним і фізичним особам, які... знаходились в державних касах чи кредитних установах Російської імперії" (ст. 16) [13, с. 17-18]. Вони так само мали провести "розрахунок щодо вкладів, депозитів і завдатків польських юридичних і фізичних осіб в російських і українських державних, націоналізованих чи ліквідованих кредитних установах, а також в державних установах і касах" (ст. 17) [13, с. 19].

Сторони договору "погодились не пізніше, ніж через 6 тижнів після ратифікації цього Договору, розпочати переговори про торговельну угоду й угоду про компенсаційний товарообмін, а також якнайшвидше розпочати переговори щодо укладення конвенцій: консульської, поштово-телеграфної, залізничної, санітарної і ветеринарної, а також конвенції про покращення судноплавних умов на Дніпровсько-Віслинському і Дніпровсько-Західнодніпровському водних шляхах" (ст. 21) [13, с. 20].

Відповідно до ст. 22 договору УСРР, РСФРР і Польща домовились, що "до укладання торговельного договору і залізничної конвенції... зобов'язуються здій-

снювати транзит товарів" так: а) надавати один одному вільний транзит товарів усіма залізничними й водними шляхами; б) перевезення транзитних товарів здійснювати відповідно до правил руху залізницею і водними шляхами кожної із держав-сторін угоди; в) вільним транзитом власних товарів визначено транзит, який не мав обкладатись жодними транзитними митами й зборами; г) польська сторона залишила за собою право нормування умов транзиту для товарів німецького й австрійського походження; д) товари третіх держав, які перевозились транзитом, мали обкладатись цими ж митами, що й товари, які прибували прямо з країни походження; е) фрахти, тарифи й інші збори за перевезення транзитних товарів мали відповідати зборам за перевезення аналогічних місцевих товарів; є) передавальними станціями на ділянці залізниці Шепетівка-Рівне для транзитних товарів, які йшли із заходу, визначена станція Шепетівка, а для товарів, які йшли зі сходу – станція Здолбуново; ж) передавальними пунктами для транзитного руху мали служити всі прикордонні станції міжнародного сполучення; з) для перевантаження транзитних товарів, які прибували водним шляхом, в Пінську чи на роз'їзді Прип'ять відкривався перевалочний пункт, до якого мали підвести рельсову дорогу для подання вагонів під перевантаження. Ці положення мали стати основою "транзитної частини" торговельного договору [13, с. 20-22].

Укладеним 18 березня 1921 р. "Додатковим протоколом" до ст. 22 мирного договору сторони домовились, що, "залишаючи за собою право нормування умов транзиту для товарів німецького й австрійського походження, які завозяться з Німеччини чи Австрії через Польщу в Росію чи Україну, польський уряд погоджується пропускати транзитом із цих держав через Польщу в Росію чи Україну окремі партії товарів...". Прикметно, що додатковий протокол визначав: "в кожному окремому випадку щодо роду й якості пропускних товарів необхідний дозвіл польського уряду" (додатковий протокол до ст. 22 мирного договору (дод. № 1) був таємним, а тому не публікувався) [4, спр. 9, арк. 84].

"Додатковою угодою щодо виплати Польщі еквіваленту за залізничне майно, яке підлягало поверненню" (дод. 10 до мирного договору, 18 березня 1921 р.), то сторони домовились, що частина залізничного майна, яка підлягала реевакуації до Польщі, мали залишити в Україні й Росії. Це майно попередньо було оцінено в 27 млн золотих крб, які мали виплатити полякам [1]. 17 квітня 1921 р. "Ризький мирний договір" ратифікував ВУЦВК, російський ВЦВК – 14 квітня, польський сейм затвердив 15 квітня ц.р. Обмін ратифікаційними грамотами відбувся 30 квітня 1921 р. у Мінську [11, с. 72].

Загалом український раднарком був певен, що його зовнішньо-торговельну діяльність "буксувала... відсутність торговельних угод з іноземними державами-сусідами УСРР (зокрема з Польщею. – Авт.)" [4, спр. 44, арк. 44]. І відповідно до ст. 21 мирного договору український раднарком і польський уряд перейшли до переговорів щодо укладення торговельного договору. Раднарком представляли П. Фомін, Л. Фрей та П. Інбер. Вони пропонували полякам спочатку укласти короткотерміновий договір, який здійснював би правове регулювання торговельних відносин, зокрема передбачав можливість й умови укладення окремих торговельних угод. Дипломати були певні, що експортні можливості й імпорتنі потреби обох сторін вже чітко окреслились. Експортними товарами для УСРР визначили залізнну руду, марганцеву руду, металобрухт, хміль, пеньку, шкіри, щетину, шерсть, роги, копита й кишки. До експортних товарів Польщі належали текстильні вироби, галантерея, ема-

льований посуд, дрібні металічні вироби, сільськогосподарські машини й знаряддя праці [4, спр. 44, арк. 44].

Попри те, український раднарком знав, що продаж більшості експортних товарів, як і купівлю імпорتنих товарів, вигідніше здійснювати на інших, ніж на польському ринку. А тому торговельні відносини з Польщею оцінював як такі, що "нині мають більше політичне, ніж економічне значення" [4, спр. 9, арк. 49]. І вважав, що надання полякам "найбільшого сприяння" в торгівлі на території України, якоїсь для неї загрози не несе, а навпаки створить "конкуренцію польських товарів з іноземними...", вигідну для нас конкуренцію між іноземними імпортерами" [4, спр. 9, арк. 49]. Цьому мали сприяти вигідні ставки українського митного тарифу, який "обчислявся в золотих рублях за курсом Наркомфіну, що відставав від ринкового на 75–80 %" [4, спр. 9, арк. 49]. Тоді раднарком вирішив, що вигідною буде продаж полякам залізної руди (до Першої світової війни польські металургійні заводи залежали від постачання криворізької руди, бо польська руда вирізнялась низькою місткістю заліза). Але, на думку керівництва раднаркому, залізною рудою українські експортні можливості на польський ринок вичерпувались [4, спр. 9, арк. 80].

Щодо інших українських експортних товарів, то поляки вже тоді не були їх покупцями. Навпаки на польському й іноземних ринках виступали як конкуренти українців у торгівлі лісом, житом, цукром. Ці все ж залишились монополістами у торгівлі льоном. Але польський уряд намагався "захиститись" підняттям митних тарифів. Раднарком вимагав компенсації, в протилежному разі погрожував підняттям митних тарифів на польський текстиль, галантерею, парфумерію, металічні вироби [4, спр. 9, арк. 80].

Однак у червні 1921 р. переговори щодо укладення торговельного договору були призупинені. Каменем спотикання стала вимога польської сторони про "поширення на Польщу принципу найбільшого сприяння в торгівлі на Україні" [7, с. 558]. Поляки відкрито говорили про бажання укласти торговельний договір з УСРР й водночас уникали укладання торговельного договору з РСФРР. Проте український і російський раднаркоми спільно заявили, що "спроби польського уряду укласти сепаратний торговельний договір з Україною, не укладаючи його з Росією, неприпустимі" [7, с. 560]. Поляки ж спробували вплинути через "право нормування транзиту" [4, спр. 74, арк. 104], головне для товарів німецького й австрійського походження, які до України й Росії доправлялись через територію Польщі. Надалі вони часто вдавались до того, щоб "загальмувати чи взагалі зовсім зірвати транзит через польську територію до радянських республік" [7, с. 564]. Зрештою УСРР і Польща погодили проект "Українсько-польського торговельного договору" [див. дет.: 4, спр. 9, арк. 72-77, 86-91], але так його й не підписали.

Зате після майже річних переговорів український раднарком і польський уряд 17 грудня 1921 р. уклали "тимчасову угоду про прикордонний рух Шепетівка – Здолбунів" (раднарком затвердив її 27 січня 1922 р., а польський уряд – 25 січня ц. р.). У § 1 угоди йшлося, що "для виконання операцій з прийому і передачі пасажирів, багажу і вантажів визначаються станції: в напрямку з України в Польщу – станція Здолбуново, в напрямку з Польщі в Україну – станція Шепетівка Південно-Західної залізниці УСРР" [4, спр. 74, арк. 104].

Згодом, 19 червня 1922 р., український раднарком і польський уряд уклали "Тимчасову угоду про прикордонний рух Волочиск – Підволочиск" (раднарком затвердив її 18 липня 1922 р., а польський уряд – 25 серпня того ж року). А 22 червня 1922 р. український рад-

нарком і польський уряд уклали "Додатковий протокол 1" і "Додатковий протокол 2" до тимчасових угод про прикордонний рух. Їх раднарком затвердив 18 липня 1922 р., а польський уряд – 4 серпня того ж року і, нарешті, 7 лютого 1923 р. раднарком і польський уряд уклали "Санітарну конвенцію" (її ВУЦВК затвердив 10 квітня 1923 р.) [3, спр. 700, арк. 3-4зв]. Окремо відбувались переговори щодо укладення угоди "Про товарно-пасажирське сполучення між УСРР і Польщею". 26 грудня 1921 р. Українська економічна рада схвалила проєкт цієї угоди [3, спр. 20, арк. 151], яку у підсумку так само не підписали.

Загалом польський ринок було визнано таким, який мав "значення для України" [4, спр. 12, арк. 19]. Разом з іншими іноземними ринками раднарком планував долучити його до виконання завдання "відновити велику державну промисловість" за рахунок імпорتنих товарів, а "імпорт покрити за рахунок продажу експортних товарів" [4, спр. 12, арк. 14а]. Тому попри відсутність торговельного договору з жовтня 1921 р. у Варшаві почало функціонувати "Торговельне представництво УСРР у Польщі". Від раднаркому воно мало завдання на польському ринку "реалізовувати експортну сировину і продукцію промисловості... і планову закупівлю імпорتنих товарів" [4, спр. 171, арк. 145].

У Варшаві торговельне представництво УСРР знаходилося у готелі "Вікторія" за адресою вул. Ясна, 26 [4, спр. 30, арк. 50, спр. 72, арк. 209]. Його штат на 15 вересня 1921 р. складав 5 осіб, а саме "торгпред, член представництва, торговельний агент, секретар, діловод-друкарка" [4, спр. 1, арк. 60зв]. Станом на 22 березня 1922 р. штат торгпредства складав вже 19 осіб, зокрема у "Варшаві – 12 співробітників, в Данцигу – 3, в Здолбуново – 4 співробітники" [3, спр. 15, арк. 28-28зв]. У липні 1922 р. штат співробітників доведено до 23 осіб. "Транспортну контору в Здолбуново" в якості "агента" спочатку очолював Штернберг, потім Трієр [7, с. 586].

Торговельним представником УСРР в Польщі у вересні 1921 р. призначено Ісаю Яковича Хургіна [3, спр. 75, арк. 4], який раніше працював членом фінансово-розрахункової російсько-польсько-української комісії [3, спр. 543, арк. 10]. Секретарем торгпреда призначено Малевича, згодом його заступив М. Свідзінський [4, спр. 4. арк. 60 зв; спр. 129, арк. 13]. У свою чергу, польська торговельна місія знаходилась у будівлі польського посольства в Харкові по вул. Чернишевська, 8. Як комерційний радник її очолював Ігнатій Ружицький [3, спр. 22, арк. 473; спр. 75, арк. 5]. В Острозі функціонувала "Центральна агентура для торгівлі на Сході" [4, спр. 127, арк. 42].

Торгпредство здійснювало моніторинг фінансового становища Польщі, цін на Варшавському (зерно) і Данцизькому ринках (зерно, метал і металовироби, технічні й фармацевтичні хімікати), вело економічну хроніку Польщі, здійснювало моніторинг цін на експортну й імпорتنу сировину. Співробітники торгпредства також моніторили стан захворюваності худоби у Польщі, обмінний курс польської марки, рух експортних й імпорتنих вантажів, супроводжувало завантаження, перевантаження і розвантаження товарів, їх транспортування, обліковувало й оплачувало зберігання товари на складах, страхувало вантажі, супроводжували вантаж у дорозі, оформляли його транзит польською територією [4, спр. 33, арк. 15; спр. 140, арк. 150]. Для проведення торговельних операцій мало власні поточні рахунки в банках "Гандльови" і "Заходні" [4, спр. 137, арк. 8].

Уже в січні 1922 р. співробітник торгпредства С. Галін скаржився, що "зв'язок між Варшавою і Харковом був певним чином одностороннім... для нормаль-

ної роботи торговельного представництва у Варшаві цілком необхідно було, щоб свіжа інформація з України надходила так само регулярно, як і з ринків Західної Європи. Поки-що ми тут зовсім відірвані від Вас, а буксувало роботу" [4, спр. 16, арк. 4]. Дипломат пропонував до політичного бюлетеня повноважного представництва приєднати економічну частину, а пізніше налагодити випуск економічного бюлетеня або економічної газети [4, спр. 16, арк. 4].

Спрямований для налагодження в торгпредстві економічно-інформаційної роботи М. Бліх інформував, що "жодної статистичної, економічної та інформаційної роботи до 5 серпня 1922 р. не проводилось й у складі торгпредства не було особи, якій довірили ці обов'язки". Він повідомляв, що інформаційну роботу в торгпредстві звели до "надсилання до Харкова і Києва пачок газет" [4, спр. 16, арк. 17-18].

Призначений 6 серпня 1922 р. завідувачем економічно-інформаційного відділу торгпредства УСРР в Польщі М. Бліх у наслідку систематизував весь інформаційний матеріал торгпредства, облікував торговельні пропозиції, які надійшли до торгпредства, склав необхідний для купівлі вершлік друкованих видань, урегулював купівлю газет, журналів і книг, визначив форму щотижневого інформаційного "Бюлетеня торгпредства", який торговельне представництво надсило до "Укрзовнішторгу", заснував економічно-інформаційний архів. Він також налагодив інформаційний зв'язок із торгпредствами в Німеччині й Чехословаччині, а також із підпорядкованою варшавському торгпредству Данцизькою конторою "Укрзовнішторгу", визначив форму оперативної доповіді, яку кантора мала спрямовувати до торгпредства. Окрім цього, розпочав збір зразків дозвільних документів, необхідних для оформлення транзиту через польську територію українських товарів, розпочав збір для постійної колекції торгпредства зразків експортної сировини, зокрема і з данцизьких складів [4, спр. 16, арк. 19-19 зв.; 38-39].

Зрештою з Польщі було налагоджено доставку в "Укрзовнішторг" таких періодичних видань, як "Kurier Polski", "Gazeta Warszawska", "Rzecz Pospolita", "Rynek Drzewny". Натомість до Польщі доправляли журнали "Вісник зовнішньої торгівлі України", "Вісник торгівлі й промисловості", газету "Господарство України", довідник "Торговельно-промислова Україна" [4, спр. 16, арк. 201].

Зауважимо, що робота транспортно-матеріального відділу торгпредства так само розпочалась наприкінці лютого 1922 р., але лише в травні ц.р. цей відділ "став більш-менш злагодженим апаратом, здатним до обслуговування транспортної роботи торгпредства в Польщі" [4, спр. 92, арк. 1]. Але вже на 19 березня 1922 р. функціонували "маршрути": Київ-Варшава (було тоді відправлено 28 вагонів пеньки, 3 – лікарських трав, 3 – пуху, 3 вагони "збірних"), Київ – Рига (були готові до відправки 10 вагонів фанери, 5 – хмелю), Харків – Рига (15 вагонів лікарських трав, 2 – щетини, 4 – кінського волосся, 5 – паркету, 1 – старої гуми), Лубни – Рига (готувались до відправки лікарські трави), Таганрог – Варшава (були завершено підготовку до відправки шкіри). Так само маршрутом Харків – Варшава до відправки було підготовлено 100 вагонів паркету [4, спр. 91, арк. 18].

Грунтовно вивчалась можливість експорту до Польщі українського металу. У цьому мали задіяти "Укрбюрометалторг". Спочатку з'ясували зростаючий інтерес польського ринку до металобрухту заліза, сталі, чугуна (менший інтерес до кольорових металів). Це стало наслідком приєднання до Польщі східної частини

Верхньої Сілезії¹, металургійні заводи якої стали внутрішнім польським споживачем металобрухту.

Дипломати-торговці запевняли: попри те, що польська металургійна промисловість працювала на місцевому металобрухті, "вона перебувала перед голодом на брухт і зробила ставку на металобрухт з України та Росії". В українському металобрухті ніби були зацікавлені окремі металургійні заводи, синдикати й перепродавці. Їх цікавив "заводський брухт" (частини машин і метало-конструкцій), "залізничний брухт" (рельси, болти, гайки) і "збірний брухт" (металічні обрізки й стружка). Станом на 21 червня 1922 р. середня ринкова вартість "заводського брухту" складала 40–43 польських марки за 1 кг, а ціна "сортового заліза" – 115 польських марок за 1 кг. Ціна арматури тоді зросла на 20 %.

Серед покупців заявили металургійна компанія "Гута Банкова" (потребувала 100 вагонів металобрухту в місяць), фірма-посередник "Вацлав Развадовський" (потребувала для семи металургійних заводів 1 тис. вагонів в місяць і була готова відразу купити 5 млн пудів металобрухту).

Було укладено угоду про постачання сталевго брухту "Союзу польських доменних заводів" (58 шилінгів за 1 т) [4, спр. 91, арк. 301]. Водночас вивчалась можливість постачання до Польщі латунної міді (відстріляні гільзи). Оскільки попит на неї був незначний, то передбачалось експортувати 25 вагонів у місяць при вартості 650 польських марок за 1 кг. Загалом дипломати визначили, що "без завантаження польського ринку, тобто без перевищення попиту" можливо розмістити на ньому до 1 млн пудів металу. Вантаж мали із української залізничної станції "Шепетівка" доправляти до польської залізничної станції "Здолбуново" й там перевантажувати у польські вагони [4, спр. 137, арк. 23-24].

Зі свого боку, вивчалась можливість експорту залізної і марганцевої руди, до якої долучили "Товариство експортної торгівлі залізної і марганцевої руди" ("Експорт-руда") [4, спр. 137, арк. 71]. Початково для польських покупців було запропоновано 500 тис. пудів криворізької залізної руди і 200 тис. пудів нікопольської марганцевої руди. Запропоновано умову передачі руди протягом 3 місяців з дня укладення угоди, а у випадку невиконання – оплата неустойки [4, спр. 137, арк. 81]. У середині червня 1922 р. торгпредство повідомило польські фірми про можливість експорту 10 млн пудів залізної руди і 1 млн пудів марганцевої руди [7, с. 583].

Зважаючи, що "Польща була значним ринком збуту ганчір'я", планувалось Білостоцькому об'єднанню суконних фабрикати продавати ганчір'я [4, спр. 91,

¹ З 1871 р. провінція "Сілезія" входила до Німецької імперії. Проте її верхня частина була заселена поляками і німцями. Версальський мирний договір 1919 р. передбачав проведення плебісциту у всій Сілезії, аби визначити кому мала б відійти ця територія – Німеччині чи Польщі. Поляки ж претендували на частину Верхньої Сілезії, а саме східніше р. Одер, де проживали здебільшого поляки. Восени 1919 р. німецький уряд розділив провінцію "Сілезія" на дві окремі провінції "Верхня Сілезія" і "Нижня Сілезія". Цим німці намагались надати верхнім сілезцям, здебільшого полякам, більше прав, щоб залишити їх в складі Німеччини. Але протягом 1919–1920 рр. відбулись повстання поляків, які вимагали виходу східної частини Верхньої Сілезії зі складу Німецької Республіки і приєднання до Польської Республіки, утвореної після завершення Першої світової війни. Зрештою плебісцит був запланований на 20 березня 1920 р. До цього у східній частині Верхньої Сілезії мали функціонувати німецькі органи влади. Проте результати плебісциту виявились позитивними для Німеччини. Після цього відбулось чергове польське повстання. Тоді вирішили, щоб східна частина Верхньої Сілезії утворила "Сілезьке воеводство", яка відійшла до Польської Республіки. Західна частина Верхньої Сілезії як провінція "Верхня Сілезія" залишилась за Німеччиною. А багату на кам'яне вугілля і металургійні заводи "Тешинську Сілезію" (південно-східна частини історичної області "Сілезія") розділили Польська Республіка і Чехословацька Республіка. У підсумку, німці втратили більшу частину "Сілезького промислового району" (зокрема "Сілезького кам'яновугільного басейну" і "Сілезького металургійного району").

арк. 79]. Білостоцькі й гродненські шкіряні заводи цікавилися шкірами, але на заваді достояла заборона польського уряду щодо ввезення продуктів тваринництва [4, спр. 91, арк. 268].

З осені 1922 р. радянські торговці вивчали можливість експорту на польський ринок зерна. Вони прийшли до висновку, що "сюди його можливо було продавати лише для перепродажу". Але водночас могли виступати "покупцем худоби" [4, спр. 16, арк. 70]. Тоді ж вивчалась можливість експорту вищих сортів української муки, отриманої від цього річного врожаю зернових. До цього нестачу зернових покривали поставки американської муки. Але через падіння польської марки і росту курсу американського долара обсяги продажу американської муки скоротились до 10 вагонів у місяць. Українські торговці пропонували щотижня поставити на польський ринок один "маршрут" муки марки "бессарабська" за ціною 4,75–5 американських доларів за 100 кг [4, спр. 91, арк. 181].

Тоді ж досліджувалась можливість експорту на польський ринок такої замороженої риби, як сазан (кап звичайний) і судак, а також їхньої ікри. Пропонувалось поставити в тиждень до 10 вагонів цієї замороженої несоленої риби за ціною 400–500 польських марок за фунт (близько 0,45 кг), яку на польському ринку могли продати по 700–800 польських марок [4, спр. 127, арк. 105].

Орієнтовано саме на торгівлю з Польщею організували в Шепетівці "транзитний склад". А у Варшаві і Данцигу заснували "центральної склади" [4, спр. 12, арк. 16а]. Торговельному представництву УСРР в Польщі підпорядковувався "Данцизький відділ". Як "уповноважений" його спочатку очолював С. Галін, а потім Етьєн [4, спр. 140, арк. 81, 143].

"Вільне місто Данциг" відповідно до Версальського мирного договору вийшло зі складу Німеччини й із січня 1920 р. існувало як місто-держава з автономним балтійським портом. До міста-держави належали саме місто, порт і навколишні території. Вони підпорядковувались безпосередньо Лізі Націй, чиї представники від різних країн по чергово здійснювали управління в якості Верховного комісара.

Водночас "Вільне місто Данциг" не підпорядковувалось Польщі. Але вона, відповідно до данцизько-польського ("Варшавського") договору від 24 жовтня 1921 р., мала на території "вільного міста" спеціальні економічні права. Поляками зокрема управлялась данцизька залізниця, яка з'єднувала Данциг з Польщею. Вона мала з "вільним містом" митний союз, представляла його у зовнішній політиці.

Із цього часу Данцизький порт став "єдиним вивізним портом Польщі", на території якого "здійснювалась значна частина трансакцій експорту". У місті функціонувала "Данцизька біржа". Не існувало жодних перепон для пасажирського й товарного сполучення з Польщею. Більше того, на території "вільного міста" у "значних обсягах відбувались валютні операції, які були заборонені в самій Польщі"². Не маючи власної валюти Данциг розраховувався німецькою маркою, а тому до нього "стікалися мільйони польських марок, які обмінювали на німецькі марки, які так само масово стікались до міста".

² На початку 1920-х рр. німецька марка часто сильно знецінювалась. А тому в Польщі для стабілізації курсу польської марки, яку масово обмінювали на німецьку марку для розрахунку у Данцигу, запровадили заборону на вивезення з країни як польської марки. У країні так само снувала заборона на вивезення "життєвих припасів". Проте вони за відсутності митниці вільно доставлялись до Данцигу, а далі "без усяких заборон" вивозились кордон. Це негативно впливало на ціни в самій Польщі, тому поляки в частині митного союзу прагнули переглянути данцизько-польський (т. зв. "варшавський") договір. – ЦДАВО України. Ф. 423, оп. 3, спр. 195, арк. 81.

У ньому значно зросла чисельність торговельних фірм. Економічний розвиток "Вільного міста Данциг" посилювався [4, спр. 195, арк. 81].

З огляду на це торгпредство УСРР у Польщі мало окремий Данцизький відділ і "Данцизький склад". На цьому складі загалом зберігались лікарські рослини: (липовий цвіт, блекота, бузина, лікоподій, мильнянка лікарська (собаче мило), бобівник трилистий (трифоль), буквиця лікарська, чорниця, м'ята перцева, васильки, полин, мальва і цвіт мальви (калачики), сонна трава, дерев'яне листя, корінь (солодовий, алтейний, айровий, лакричний, оман), конопля бур'яниста (пенька – перська, молочна, січена), дурман, кропива, ложкова трава, коров'як, хміль, жолуді, насіння (цитварне, анісове); відходи тваринництва (шкіри – мокрі, сухі, прісно солоні; кишки – солоні, сухі; роги (а також рогові кінцівки, рогова стружка), копита, щетина, оброблена, кінське волосся, перо (півня, гусяче перо – чорне і біле), курячий пух, перо для письма, шкіри – овечі, заячі; курячі шийки; деревина (дошки, фанера, мемельська клепка); скіпідар, кістяне вугілля [4, спр. 140, арк. 175-177, 331-332].

Упродовж лютого-жовтня 1922 р. на цьому складі зберігались: пенька, лікарські трави, щетина, кінське волосся, рогові кінцівки і відрізки, перо і пух, заячина, пушина, хміль, клебка, солоні кишки, фанера, кістяне вугілля, овечина, копита, сира шкіра, скипідар, сивушне масло, а також "транзитні товари" (хлормагnezій, екстракт квебрахо) [4, спр. 92, арк. 11]. Станом на 1 жовтня 1922 р. Данцизький відділ торгпредства продав шкіри, овечини, пух і перо, кишки, щетину-сирець, сивушне масло, мемельську клепку, хміль, бузину, а також різноманітне насіння і продовольство [4, спр. 92, арк. 12].

Переважаюча більшість товарів українських експортних товарів доправлялись для продажу саме до Данцига. Хоча торгпред І. Хургін постійно скаржився, що "продали дуже мало", але провини за це поклав на "Берлінське представництво (воно керувало оперативною діяльністю усіх українських торгпредств за кордоном. – Авт.), яке щодо цілої низки наших сировинних продуктів зайняло вичікувальну позицію". Через це торгпредству доводилось витратити гроші за зберігання сировини на складах. Але ще гіршим був "повільний оборот і відсутність в касі коштів для виконання заявок" [4, спр. 91, арк. 115].

На Варшавському складі зберігалось значно менше товарів. Серед них здебільшого були продукти й відходи тваринництва [4, спр. 91, арк. 116].

Співробітники торгпредства зауважували про недоліки в роботі їх колег з УСРР. Зокрема скаржились на погану упаковку й маркування пуху і пер, які доправили до Польщі. Скаржились, що у вкрай поганому стані доправили "шкіру від Вукоопспілки", яка була частково погано просолена і просушена й розпочала гнити [4, спр. 91, арк. 91-94].

Попри наявність відповідно до "залізничної конвенції" "санітарних посвідчень", польська сторона вимагала у "транспортного відділення торгпредства в Здолбуново" проводити повторну санітарну обробку й дезінфекцію "експортсировини" (насамперед відходів тваринництва). Для цього треба було облаштувати спеціальну дезінфекційну камеру. Зрештою торгпредство домовилось з поляками, що така санітарна обробка й дезінфекція буде проводитись "поверхнево, у вагонах". Але це не стосувалось сиро-солених шкір і солених кишок, транспортування яких через польську територію з червня 1922 р. було категорично заборонено [4, спр. 91, арк. 117].

Часто траплялись випадки, коли польський уряд, через епідемію хвороби свійської худоби в Україні, не надавав дозволів чи прямо забороняв (див. дет.: роз-

порядження Міністерства землеробства й державного майна Польської Республіки від 10 березня 1922 р.) [4, спр. 127, арк. 25-26], ввозити експортну сировину, чи провозити польською територією "транзитні товари" (жива худоба, відходи тваринництва, шерсть, овеча вовна). Іноді навіть доходило до "опечатування" складу [4, спр. 152, арк. 27-28]. Хоча поляки часто не дозволяли провозити власною територією ганчір'я, старе взуття й одяг, папіроси через конкуренцію, бо самі доставляли ці "товари" на Данцизький ринок [4, спр. 92, арк. 1-2; спр. 127, арк. 84-85]. Радянські торговці інколи намагались "обійти" заборону, наприклад, щодо ганчір'я, документальним оформленням його як "нових суконних обрізків" [4, спр. 127, арк. 82].

Уже в жовтні 1921 – березні 1922 рр. чимало польських фірм спробували вийти на український ринок, пропонуючи різноманітні товари як польського, так й іноземного виробництва. Серед них торговельно-промислове товариство "Promotor" (шапки, светри, виделки, віконне скло, емальований посуд, мило для прання), технічна кантора "Ефектрик" (електричні лампочки, електричні проводи), "Об'єднання польських фабрик" (сільськогосподарські машини і мотори: молотарки, січкарні, віялки, косарки, плуги, жорна), "Дрогобицька фабрика мінеральних олій" (масла та олії), "Комерційне товариство" (шини для підков, шведські підковні цвяхи, сталеві вила, проволочка), "Фабрика машин і рілльничих плугів" (ручні соломорізки, віялки, пилки), торговельно-промислове товариство "Ротос" (культиватори), "Східне товариство для торгівлі, промисловості і рілльництва" (плуги, культиватори, віялки), товариство "Брати Еніке" (ланцюги, металеві канати, проволочка, американські бетономішалки, цемент марки "Портленд"), товариство машинобудівного і чугуно-литийного заводу "К. Рудзький і Ко" (чугунці казани, водяні турбіни, труби, фільтри, залізні баки, обладнання водопідйомних будівель, насоси, пожежні водорозбірні колонки, спускові крани, вентиля, наковальні, мости й залізні конструкції, парові котли, нафтові двигуни, гідравлічні крани, приводні ремні), заклади механічні "W. Oleckowski" (токарні й свердлильні станки, телефонні й телеграфні апарати, телефонні комутатори, сигнальні дзвоники), торговельно-промислове товариство "Slowenia" і "Товариство для торгівлі зі Сходом" (бетоньєрки, будівельні машини, арматура, резинові рукава, азбест, вапно, графіт, батареї), "Технічне товариство для комерційної будови" (дерев'яні будинки) [4, спр. 30, арк. 6-7, 15-20, 26-28, 39-40, 49-56, 60-63, 75-77, 89-90, 114-115, 139-144].

Деякі польські фірми пропонували вату, білий парафін, мінеральне масло, французьку каніфоль, бертолетову сіль, перекис марганцю, хлор-магnezит, миш'як, рідкий дубовий екстракт, квебреховий екстракт (торговий дім "Edward Gobiec"), машинне масло, нафту, бензин, керосин, кокс (товариство "Oleum" в Варшаві), лікувальні, зокрема протидифтерійні, сироватки і вакцини (Бактеріологічний заклад професора Буйвіда), польські трактори (варшавський завод "Урсус") [4, спр. 32, арк. 30-30 зв; спр. 91, арк. 252].

Деякі фірми пропонували для купівлі асфальт, цемент, устаткування для млинів, кухонні плити, пічки, черепицю, проволочку, труборізи, шпали, молотки, напильники, наждачний папір, бабки для клепок, аптечні пляшки [4, спр. 30, арк. 97-97 зв., 114-115, 139-144]. Пропонувались цвяхи підковні шведські, казеїн британський молотий, каніфоль французька, а також манежі (кінні приводи). Фірми пропонували також послуги з проведення будівельних і залізобетонних робіт, будівництва мостів, залізниць, елеваторів, млинів [4, спр. 30,

арк. 17-19], а також зі встановлення машин для різки тютюну, виготовлення цигарок, гільз для набойів [4, спр. 30, арк. 120].

В умовах, коли в 1923 р. український раднарком вже згортав зовнішньоторговельну діяльність, від польських фірм продовжували надходити пропозиції щодо продажу бертолетової солі, перекису марганцю, парафіну, магнезиту, хлор-магнезиту, миш'яку, мила для прання та ін. "Польський бактеріологічний інститут" для продажу пропонував протидифтерійну, протидизентерійну, протискарлатинну і протистрептокову сироватку. А "Хімічно-фірмацевтична фабрика Йозефа Роттера" пропонувала креми, бальзами, вазелін [4, спр. 32, арк. 51-52].

Першою з польських фірм, яка 29 вересня 1921 р. уклала з "Укрзовнішторгом" угоду про купівлю-продаж товарів, стало акціонерне товариство "Торговельний дім "Бритполь". Він мав представництво у Варшаві (представник Померанц).

За угодою торговельний дім "Бритполь" зобов'язувався продати карданні стрічки, фарби для паперових і бавовняних тканин, голки (трикотажні, в'язальні, панчішні), "рендер" для в'язальних машин. У додатку (специфікації) до угоди було визначено кількість предметів продажу-купівлі, їх вартість, якість, а також терміни доставки й передачі товару, розрахунок за нього [4, спр. 29, арк. 4-6, 71-84].

Відповідно до угоди "Бритполь" "приймав для реалізації товар на комісійних засадах в 10 %". Спочатку 50 % оплати "комісійних" здійснювало торгпредство, потім 25 % "після отримання актів прийому товарів" і 25 % "через місяць після прийому товарів" оплачував "Укрзовнішторг". У разі невиконання угоди "винуватий сплачував 50 % вартості товарів" [4, спр. 29, арк. 117]. У свою чергу, після складення звіту щодо прибуття товарів на територію України, "відповідальність за цілість товарів має брати на себе "Укрзовнішторг". Вартість усіх переданих полякам товарів оцінювалась в 2 млрд. 897 млн 7 тис. 600 крб (при курсі 1 тис. польських марок = 28 тис. радянських карбованців) [4, спр. 29, арк. 125].

Тоді ж 29 вересня 1921 р. "Укрзовнішторг" уклав з торговельним домом "Бритполь" угоду щодо реалізації ним на одному із закордонних ринків "на комісійних засадах" 2 тис. пудів хмелю, 2 тис. пудів суконного ганчір'я, 500 пудів щетини, 500 пудів кінського волосся, 3 вагони кишок, 5 вагонів пеньки [4, спр. 29, арк. 148]. Відповідно до угоди ціна продажу товарів була встановлена за домовленістю "Укрзовнішторгу" та "Бритполь", який "депонував у вигляді банківського зобов'язання". У свою чергу, "Укрзовнішторг" давав вказівку щодо відправки товарів на прикордонні пункти для їх подальшого спрямування до вказаного торговельним домом "Бритполь" місця призначення. З угодою всі витрати, пов'язані з транспортуванням товарів до кордону, їх страхуванням покладались на "Укрзовнішторг". Так само він відповідав за збереження і цілість товарів до їх прибуття до польського кордону. Розміщення цих товарів на закордонних ринках погоджував із "Бритполем". Той же зобов'язувався розраховуватись за отриманий товар не пізніше, ніж через 3 місяці після його прийому на українських прикордонних пунктах. За цю торговельну операцію "Бритполь" мав отримати 10 % від прибутку з продажу товарів [4, спр. 29, арк. 104].

Цей же торговельний дім 13 жовтня 1921 р. уклав з "Укрзовнішторгом" угоду про купівлю-продаж інших товарів (суконні пальта, теплі пальта з хутряними комірами, чоловічі костюми (піджак, жилетка, брюки), чорні брюки, чоловічі верхні сорочки, чоловічі хромові черевики, чоловічі шкарпетки, трико, сіре в лінію сукно) [4,

спр. 29, арк. 2]. Пізніше "Бритполь" пропонував будівельні матеріали (англійські дверні замки, цвяхи, щипці), канцелярські товари (папір, ручки, пера, кольорові й чорні олівці, кнопки, скрепки, чорнила й прилади до них, паперотримачі, папки-швидкозшивачі, папір, блокноти, настільні лампи, стрічка для друкарських машин), медикаменти (шприці, голки, термометри, йод). У розрахунок "Укрзовнішторгом" пропонував шкірки й хутра, смужки й пластинки хохуля, тхора, хутро лисиці (червоне, чорно-буре), хутра (соболь, норка, куниця, песець, енот, білка, заєць, лисиця, скунс, камчатський бобер, горностай, кріт, бурый ведмідь, лось, леопард, рись), а також із хутра – комірці, муфти, шарфи. Пропонувались також перські, кавказькі й башкирські килими, джгутова тканина, а також рис [4, спр. 29, арк. 2-6, 36-38, 71-89].

За наступною угодою "Укрзовнішторг", через "Бритполь", купив лодзинське і білостоцьке сукно. Тоді ж для Волинського відділення "Укрзовнішторгу" замовив 50 тис. джгутових п'ятипудових мішків (з правом дозамовити ще 50 тис. мішків), за які відділення розраховувалось мемельською клепкою (за кожні 200 мішків віддавало 1 коробку мемельської клепки). Наприкінці грудня 1921 р. було доставлено 38 тис. 444 мішки [4, спр. 29, арк. 129-131].

Загалом за п'ятьма угодами УСРР продала торговельному дому "Бритполь" різноманітного хутра на 2 млн 18 тис. 517 крб (радянськими знаками), а також інших товарів на 2 млн 897 тис. 7 крб (радянськими знаками) [7, с. 570].

Уже в лютому 1922 р. торгпредство УСРР купило на польському ринку 3 тис. пудів парафіну, канцелярські товари, інструменти для ремонту взуття, 10 вагонів хлор-магнезиту [4, спр. 91, арк. 214]. А в травні того року торгпредство купило 60 т дубового "екстракту квебрахо", 5 тис. шт. бабін паперу, 40 т хлор-магнезиту і 20 т парафіну [4, спр. 91, арк. 81-81 зв.]. Для "Експорт-вугілля" купило олово, скло, проволочку [4, спр. 137, арк. 80]. Йшли переговори про купівлю для підприємств Донбасу парово-силових установок, круглих канатів і підйомних машин системи "Кеппс" [4, спр. 137, арк. 19].

УСРР купувала у Польщі також землеробські машини, серпи, селекційне насіння, австралійське сало, кокосове масло, галантерею, фурнітуру. За імпорتنі товари розраховувалась в т. ч. коштами, отриманими від продажу експортної сировини [4, спр. 91, арк. 115].

Зважаючи, що на травень 1922 р. торговельний оборот УСРР з Польщею, як і транзит товарів через її територію, на думку радянських торговців досягли "значних обсягів", вони, попри відсутність між сторонами, торговельного договору, запропонували обговорити з поляками питання щодо утворення "акціонерного товариства для транспортування і страхування вантажів "Зовнішторгу", які йшли з України і навпаки". Дипломати звернулись до керівництва за дозволом ініціювати перед польською стороною заснувати "Польсько-українське транспортне товариство" з основним капіталом в 100 млн польських марок [4, спр. 137, арк. 5].

Уже наприкінці ж 1922 р. торгпредство УСРР у Польщі уклало угоду про утворення змішаного польсько-французько-українського АТ "Експортно-імпорتنє товариство" з основним капіталом в 25 тис. фунтів стерлінгів і оборотним капіталом в 175 тис. фунтів. Відповідно до угоди УСРР набувала права купувати в цього товариства товари в кредит, але не менше, ніж на 1 млн фунтів стерлінгів. За угодою акціонерне товариство надавало 50 % товарів в кредит на рік, а інші 50 % оплачувалась одночасно з отриманням отриманням товарів [7, с. 588].

Транзитом через польську територію до УСРР доставлялись німецькі (хлор-магнезит, дубильний екстракт), австрійські (коси, серпи, електричні лампочки, друкарські машинки) й чехословацькі (жито і пшениця, плуги, сіялки, соломорізки) товари [4, спр. 31, арк. 3; спр. 140, арк. 350]. Поляки дозволили перевозити їх в німецьких і австрійських вузькоколіїних вагонах, а в Здолбуново перевантажувати в ширококоліїні чеські і польські вагони, у яких товари далі dopravлялись до Шепетівки [4, спр. 140, арк. 27]. Згодом, аби зекономити час і кошти на перевантаження вантажів, дозволили доправляти вантажі в чеських вагонах аж до Шепетівки [4, спр. 91, арк. 117; спр. 153, Арк. 45]. У такий же спосіб "Укрзовнішторг" через польську територію доправляв сировину до Німеччини, Австрії і Чехословаччини [4, спр. 91, арк. 301].

За посередництва торгпредства торговельні операції у Польщі здійснювали українські господарські організації. Наприклад, закупівлі на Варшавському ринку безпосередньо здійснювало й Київське відділення "Укрзовнішторгу". Його начальник В. Введенський 10 листопада 1921 р. прибув до Польщі для "здійснення торговельних операцій із заявками виключного місцевого характеру" (всього 86 позицій товару). До цього київські установи товарами забезпечували різноманітними "контрабандними фірмами" і це був "перший випадок, коли Зовнішторг взяв на себе доручення здійснити закордонні закупівлі за рахунок покупця" [4, спр. 31, арк. 10]. Згодом від Київського відділення "Укрзовнішторгу" надійшла заявка щодо купівлі для його потреб дубильного екстракту, анілінових фарб, французького каніфолу, олівців і кольорового паперу, стрічок для друкарських машин, а також запчастини до автомобіля [4, спр. 140, арк. 101].

Подільське відділення "Укрзовнішторгу" 30 грудня 1921 р. уклало з низкою польських фірм угоди про постачання 60 тис. штук кіс, 40 тис. серпів, 100 тис. точильних камінців, 3 молотилки, 28 соломорізок, 3 тис. ваг [7, с. 574].

У Польщі купувались польськомовні й на ідиші книги для Єврейського і Польського бюро відділу агітації і пропаганди ЦК КП(б)У, а також азербайджаномовна й турецькомовна література й журнали для Центральних татарських бібліотек [4, спр. 31, арк. 20-22 зв.].

Польських підприємців в Україні особливо цікавили "лісові концесії". Чимало польських фірм звертались до "Укрконцескому" за отриманням в концесію лісові угіддя. Серед них була польська фірма "Герман Мейєр і Гуревич", яка в 1922 р. звернулась щодо надання для експлуатації лісних угідь в районі місцевості Кривин-Шепетівка. Але надання лісів у концесію було визнано "принципово неможливим" [4, спр. 16, арк. 201].

У радянських торговців викликала інтерес "Східна ярмарка", яка проходила у Львові. Уперше вона пройшла в 1921 р. Торгпред І. Хургін телеграфував 20 травня 1922 р. до "Укрзовнішторгу" за дозволом взяти участь у ярмарці. Він переконував, що участь у ній "є вкрай бажаною". Водночас уточнював про участь УСРР в ярмарці разом з РСФРР чи окрему [4, спр. 91, арк. 90].

Загалом у "Другій Східній ярмарці у Львові" восени 1922 р. взяло участь 3 тис. фірм. Окрім польських, це були фірми з Великої Британії, Франції, Австрії, Угорщини, інших європейських країн [4, спр. 16, арк. 43].

Ярмарку також відвідали представники торговельної місії УСРР в складі заступника торгпреда Є. Филиповича, працівників торгпредства А. Магірсона, М. Бліха і Каневського [4, спр. 140, арк. 73]. Для радянських дипломатів-торговців оргкомітет ярмарку влаштував "святковий сніданок", під час якого президент ярмарку Г. Турський висловив сподівання, що "сусідст-

во України та Польщі має у найближчий час обумовити економічне зближення, а Львівська ярмарка має дати йому початок" [4, спр. 16, арк. 46]. У відповідь глава делегації УСРР Є. Филипович запевнив, що "ті перешкоди, які зустрічає радянська Україна у своєму прагненні налагодити господарські взаємовідносини з Польщею, знаходяться у політичній площині, й сьогоднішня ситуація не відповідає інтересам ані Польщі, ані України" [4, спр. 16, арк. 47]. Надалі Є. Филипович висловив сподівання, що невдовзі усі перешкоди будуть подолані, а сама ярмарка прискорить налагодження українсько-польських торговельно-економічних відносин. Дипломат розумів інтерес польської промисловості до України, яка "своїми природними багатствами могла вивезти Польщу із тих господарських ускладнень, які вона на той момент переживала" [4, спр. 16, арк. 48].

Польська промисловість на виставці була представлена землеробськими машинами, виробами із заліза, електротоварами, виробами із скла, галантереєю, будівельними матеріалами, папером і канцелярськими товарами, виробами із шкіри й дерева, домашнім посудом, косметикою, мінеральними водами, тютюновими виробами, обладнанням для млинів, мотоциклами. У свою чергу, Велика Британія представила автомобілі, шини, машини для млинів, Франція – парфуми, велосипеди, щітки для парової турбіни, трансмісійні шасі, Австрія представила меблі, медичні інструменти, лікувальні настоянки, форми для відливу цегли, головні убори, дитячі іграшки та ін. [4, спр. 16, арк. 29-29 зв.].

Особливий інтерес в радянських торговців на ярмарці викликали придатні для українського ґрунту сільськогосподарські машини й знаряддя праці (трактори, моторні плуги, культиватори, картоплекопалки, віялки, сортувальні машини польської фірми "Zem", львівської філії "Simens"), обладнання для млинів, сепаратори, вироби з металу, продукція хімічної промисловості, трикотажні вироби, канцелярські товари, а також насіння [4, спр. 16, арк. 46]. Радянським торговцям продемонстрували придатний для українського ґрунту трактор заводу "Урсус". Натомість цей завод цікавився українським металобрухтом і залізною рудою. Радянським торговцям продемонстрували сепаратор фірми "Ленц". З представниками "Банк Ролнічи" пройшли переговори щодо продажу насіння. У свою чергу, цей банк цікавився українською макухою, житом і пресованим сіном [4, спр. 16, арк. 49]. Безпосередньо під час виставки радянські торговці купили парафін, стрічки для друкарських машинок, інструменти для ремонту взуття [4, спр. 140, арк. 12].

Доповідаючи керівництву, радянські дипломати видали ярмарку за таку, яка "відбувалась під знаком тісної економічної співпраці зі Сходом, головне з Україною і Росією" й очевидно переоцінили увагу польських виробників до України. Вони цитували польську пресу, у якій зазначалось, що "якщо Україна і Росія (дві великі країни за територією, населенням, а тому потребами) не будуть виступати на польському ринку, то це лише приведе до поглиблення економічної кризи Польщі" або "Україна і Росія зі своїми природними багатствами допоможуть вивести Польщу із господарських проблем, які вона зараз переживає" [4, спр. 16, арк. 48]. Дипломати згадали також висловлену організаторами ярмарки думку, що взявши участь у ярмарці, Україна мала б неодмінно представити зразки сировини [4, спр. 16, арк. 46-47].

Прикметно, що президент ярмарки Г. Турський запросив УСРР взяти участь у запланованій на 5-17 вересня 1923 р. "Третій Східній ярмарці у Львові". Він аргументував це "інтересом західноєвропейської промисловості й торгівлі, які переконались, що Львівсь-

ка ярмарка тепер єдине зручне місце для постачання Сходу готовими фабрикатами..., солідні господарські й економічні органи Європи... сприймають Львів як майбутній центр, де західноєвропейські імпортери мають намір шукати вироби й сировину, куди їх найшвидше й найдешевшим способом спроможна доставити лише радянська Україна" [4, спр. 16, арк. 121-121 зв.]. Тоді західноєвропейські імпортери були найбільше зацікавлені в шкірах, льоні, коноплі, хутрах, щетині, руді, металолومی. Для УСРР, аби вона достойно виступила на запланованій ярмарці, її організатори запропонували надати зручне місце для будівництва власного павільйону [4, спр. 16, арк. 191].

Прикметно, що твердження радянського історика торгівлі А. Джеджули про те, що УСРР експортувала до Польщі, наприклад, різноманітні машини й одяг [7, с. 581], не відповідають дійсності. Цим історик очевидно спробував приховати повністю сировинний характер українського експорту, зокрема до цієї країни. Зате правдиво вказав, що з початку 1922 р. польський уряд розпорядився "полегшити умови торгівлі з УСРР повздовж усього польсько-радянського кордону" [7, с. 578]. Це закономірно пов'язав з продажем УСРР насіння зернових культур для весняної посівної, коли у поляків було куплено 131 тис. пудів посівного ячменю [7, с. 578], 217 тис. пудів пшениці [4, спр. 140, арк. 42].

Загалом в 1921-1923 рр. український імпорт із Польщі склали зернові культури (посівні ячмінь і пшениця, рис), продукти харчування (згущене молоко, кокосове масло), "колоніальні товари" (какао, чай, кави), хімія (дубильний екстракт, парафін, фарби, французька каніфоль), електротехніка (телефонне й телеграфне устаткування, електричні лампи), господарські вироби (богемське скло, джгутіві мішки), побутові вироби (тканини, взуття, одяг, вата), галантерея, канцелярські товари (папір, олівці), землеробські й сільськогосподарські машини (соломорізки), знаряддя праці (коси, серпи, пилки, напильники), прилади (манометри, водоміри) [4, спр. 140, арк. 43-44; спр. 127, арк. 35]. За господарськими роками український імпорт товарів із Польщі склав: в 1921-1922 рр. – 1 млн 512 тис. 200 крб (12,7 % усього імпорту), в 1922-1923 рр. – 2 млн 317 тис. 700 крб (41,5 %), в 1923-1924 рр. – 917 тис. 900 крб (3,6 % усього імпорту) [7, с. 581].

Український експорт до Польщі в 1921-1923 рр. склали метали (залізна руда, металобрухт), вугілля (вугілля-антрацит), деревина (пенька, мемельська клепка), мінерали (марганцева руда), відходи тваринництва (щетина, пух і перо, роги, шкіри телячі, шкірки заячі, шерсть (цигейкова, російська чорна), лікарські рослини, спирт [4, спр. 127, арк. 129; спр. 140, арк. 303]. За господарськими роками український експорт до Польщі склав: в 1921-1922 рр. – 1 млн 245 тис. крб (за цінами 1913 р.) і склав 24,6 % усього українського експорту, в 1922-1923 рр. відповідно: 854 тис. 300 крб і 4,3 %, а в 1923-1924 рр. – 743 тис. 800 крб і 1 % [7, с. 586].

Торговельний баланс за період з 1921 по 1923 рр. у торгівлі з Польщею був для України пасивним. У 1921-1922 рр. експорт українських товарів до Польщі склав 1 млн 245 тис. і 24,6 % усього українського експорту, а польський експорт до України досяг 1 млн 512 тис. крб і 12,7 % усього українського імпорту. Тому перевищення імпорту над експортом тоді склало 267 тис. 200 крб (за цінами 1913 р.). У 1922-1923 господарському році українсько-польська торгівля також характеризувалась пасивним балансом для УСРР, який склав 1 млн 463 тис. крб. Попри те, що в 1923-1924 господарському році обсяг українсько-польської

торгівлі ще більше зменшився, він зберіг для УСРР пасивний характер [7, с. 586].

Загалом протягом 1921–1923 рр. український імпорт із Польщі за обсягами посідав четверте місце після США, Великої Британії і Туреччини. Український же експорт до Польщі обійняв друге місце після Туреччини [4, спр. 75, арк. 43–45]. Більшість товарів спрямовували на данцизький склад [7, с. 583].

Усе ж слід зауважити, що основна частка українського експорту була спрямована до Польщі в першому кварталі 1922 р., але вже в другому і третьому кварталах український експорт спрямовували переважно до Німеччини, Великої Британії, Туреччини. Основну частку імпортованих товарів отримували з цієї ж Німеччини, а також Австрії і Чехословаччини. Тому вже в 1922 р. польський уряд під різними приводами почав забороняти транзит товарів через свою територію [4, спр. 153, арк. 45]. Польська поліція часто затримувала потяги з товарами [7, с. 565–566, 585–586].

Щодо соціального забезпечення, то посадовий оклад торговельного представника складав 189 зол. крб, члена торгпредства – 168 зол. крб, торговельного агента – 126 зол. крб, секретаря – 105 зол. крб, діловода-друкарки – 84 зол. крб [4, спр. 1, арк. 60 зв.]. Окрім цього, торговельні дипломати отримували доплати за виконання понаднормової роботи, премії, "добові" під час службового відрядження, "під'їзні". Їм купували службову форму (шинелі, черевики, сорочки, кальсони, шарпетки) [4, спр. 44, арк. 28–29].

Прикметно, що на початку січня 1922 р. у торговельного представника УСРР в Польщі І. Хургіна стався конфлікт із його російським колегою щодо "сфер впливу". Щоправда, конкретні причини цього конфлікту не відображені в документах "Укрзовнішторгу" й Наркомату закордонних справ УСРР. Відомо лише, що 13 і 24 січня з цього питання двічі засідала колегія НКЗС УСРР, яка постановила, щоб "Раковському доручити реалізувати в Москві фактичне втілення в життя сфер впливу відповідно до постанови Ради праці й оборони" [4, спр. 15, арк. 113; спр. 53, арк. 2]. Але І. Хургіна звільнили з посади торговельного представника. Але в липні 1922 р. його, зрештою, поновили на посаді торгпреда [3, спр. 572, арк. 14]. Операції з купівлі-продажу товарів та їхнє транспортування торгпредство здійснювало до кінця грудня 1922 р. [4, спр. 91, арк. 345]. Тоді український торгпред І. Хургін та його російський колега торгпред С. Горчаков уклали "угоду про об'єднання обох торговельних представництв в одне" [4, спр. 91, арк. 340].

Водночас слід зауважити, що наприкінці грудня 1922 р. торгпредство УСРР у Польщі скаржилось керівництву "Укрзовнішторгу" на скрутне фінансове становище, зокрема на те, що із виділених цього місяця 4200 фунтів стерлінгів усі були витрачені на купівлю дубильного екстракту, парафіну й вати. Торгпредство зазначило, що "не має засобів для продовження закупівель", а також для оплати транспортування товарів і заробітної плати співробітників. Як вихід із становища пропонувало отримати кошти від продажу шерсті, якої на складах було на 27 тис. американських доларів. Щоб швидше отримати готівку, пропонувало продати шерсть дешевше від ринкової ціни [4, спр. 140, арк. 102–103].

Очевидно, підсумовуючи розвиток УСРР на початку 1920-х рр. торговельних відносин з Польщею, заступник наркома закордонних справ В. Яковлев під час VII Всеукраїнського з'їзду рад (1923 р.) відзначив, що, уклавши з Польщею політичний договір, УСРР "забезпечила роз-

виток своїх економічних інтересів". Цьому, на думку дипломата, сприяв "невичерпний ринок сільськогосподарської сировини, руди та вугілля" [3, спр. 56, арк. 134].

Отже, історичні зв'язки сприяли тому, щоб УСРР налагодила торговельні відносини з Польщею. Відповідно до "Ризького мирного договору" (18 березня 1921 р.) український раднарком і польський уряд домовились про укладення торговельного договору. Вони обмінялись торговельними представництвами. Торговельним представником УСРР в Польщі призначено І. Хургіна. Торгпредом Польщі в УСРР став І. Ружицький. Польський ринок було визнано таким, який має значення для України.

Вивчивши польський ринок, радянські дипломати-торговці з'ясували його потребу в металобрухті, залізній руді. Вивчалась можливість експорту марганцевої руди, ганчір'я, мороженої риби та ін. Орієнтовано на торгівлю з Польщею у Шепетівці відкрили "транзитний склад". Такі ж склади організували у Варшаві й Данцигу, який тоді мав автономію як "вільне місто".

Переважна частина товарів доправлялись через польську територію для продажу саме на данцизькому ринку. Тому торговельне представництво мало "Данцизький відділ". Через конкуренцію польська влада намагалась завадити (збільшенням транзитних зборів, тимчасовою заборонами ніби через епідемії та порушення санітарних норм) транзиту українських експортних товарів.

Чимало польських фірм спробували вийти на український ринок, пропонуючи товари як польського, так й іноземного виробництва. Першою з фірм, яка 29 вересня 1921 р. уклала з "Укрзовнішторгом" договір купівлі-продажу, стало акціонерне товариство "Торговельний дім "Бритполь". З ним усього було укладено п'ять угод. Польський підприємців цікавили "лісові концесії".

Загалом УСРР купувала на польському ринку землеробські й сільськогосподарські машини та знаряддя праці, електротовари, одяг, взуття, канцелярські товари, галантерею, фурнітуру, хімію, ін. У 1921 р. активно купувалось посівне зерно (жито, пшениця). Натомість активно експортувала на польський ринок метали (брухт, руду), вугілля (антрацит), деревину (пеньку, клепку, паркет), відходи тваринництва (щетина, пух і перо, роги, шкіри телячі, заячі), лікарські рослини, спирт тощо.

Через зростання обсягів торгівлі в 1922 р. постало питання про утворення змішаного "Польсько-українського транспортного товариства". Зі свого боку, транзитом через польську територію, доправлялись німецькі й австрійські товари, що регулювалось окремою статтею "Ризького мирного договору" і "додатковим протоколом" до нього.

Справжній інтерес в УСРР викликала "Східна ярмарка", яка проходила у Львові. У вересні 1922 р. цю ярмарку відвідала делегація торгпредства, яка цікавилась сільськогосподарськими машинами і знаряддями праці. Оргкомітет запросив УСРР до участі в ярмарці восени 1923 р. Як польських, так й іноземних учасників цікавила українська сировина.

Проте, торговельний баланс протягом 1921–1923 рр. для УСРР в торгівлі з Польщею був пасивним. Торгпредство УСРР в Польщі функціонувало до кінця 1922 р., коли в контексті утворення СРСР, централізації влади в сфері зовнішньої торгівлі й заснування торгпредства СРСР, було ліквідоване. Надалі УСРР здійснювала зовнішньоторговельну діяльність в Польщі через торгпредство УСРР, в штаті якого працював "український радник", Але це предмет уже подальшого наукового дослідження.

Список використаних джерел

1. Приложение № 10 к Мирному договору. Дополнительное соглашение относительно выплаты эквивалента Польше за подлежащее возврату железнодорожное имущество [Электронный ресурс]. – Режим доступа: poland1939.ru. Дата доступа: 07.04.2020.
2. Українська РСР на міжнародній арені: зб. док. (1917–1923 рр.) / від. ред.: В. М. Корецький; упор.: К. С. Забігайло, М. К. Михайловський, І. С. Хміль – К.: Наукова думка, 1966. – 668 с.
3. Центральний державний архів вищих органів влади та управління України (ЦДАВО України). Ф. 4: Народний комісаріат закордонних справ УСРР, оп. 1.
4. ЦДАВО України. Ф. 423: Управління Уповноваженого НКЗТ РСФРР при РНК УСРР, оп. 3.
5. Гетьманчук М. П. "Українське питання" в радянсько-польських відносинах 1920–1939 рр. / М. П. Гетьманчук. – Л.: Світ, 1998. – 428 с.
6. Гісем О. "Закордон" у системі дипломатичних відносин між Польщею та УСРР (1921–1923 рр.) / О. Гісем // Україна дипломатична. – 2007. – Вип. VIII. – С. 146–161.
7. Дзеджула А. Е. Международные экономические отношения Советской Украины в 1920–1922 гг.: дисс. ... д-ра ист. наук / А. Е. Дзеджула. – Киев, 1967. – 789 с.
8. Друнин В. П. Польша, Россия и СССР / В. П. Друнин. – М.: Государственное изд-во, 1928. – 220 с.
9. Єременко Т. І. Політичні та дипломатичні відносини радянської України з Польською республікою (1921–1923 рр.) / Т. І. Єременко // УІЖ. – 1998. – № 4. – С. 56–70.
10. Зашкільняк Л. О. Історія Польщі: від найдавніших часів до наших днів / Л. О. Зашкільняк, М. Г. Крикун. – Л.: Львівський нац. ун-т ім. Івана Франка, 2002. – 752 с.
11. Купчик О. Р. Зовнішньополітична діяльність уряду УСРР: між українською формою та радянським змістом / О. Р. Купчик. – Тернопіль: Терно-граф, 2011. – 264 с.
12. Купчик О. Р. Взаимоотношения между Украинской ССР и Польшей в контексте Рижского мирного договора / О. Р. Купчик, С. Ф. Пивовар // Геополитические трансформации в Восточной Европе между двумя мировыми войнами (к 90-летию подписания Рижского мирного договора): сб. мат.в междунар. науч.-практ. конф. – Брест: УО "Брестский гос. ун-т им. А. С. Пушкина", 2011. – С. 114–121.
13. Мировий договір між Україною й Росією з однієї сторони й Польщею з другої. – [Б.м., Б.в.], 1921. – 33 с.
14. Складенко Д. Є. Україна і Ризька мирна конференція (1920–1921 рр.): автореф. дис. ... канд. ист. наук: 07.00.01 / Д. Є. Складенко. – КНУ імені Т. Шевченка. – Київ, 2000. – 20 с.
15. Череди́нченко В. Від Брестської угоди до Варшавського договору / В. Череди́нченко // Під прапором лєнінізму. – 1990. – № 20. – С. 76–83.

References

1. Peace Treatment Supplement No. 10. Additional Agreement about the Payment of the Equivalent to Poland for the Railway Property. (1921). *German-Polish War of 1939*. Retrieved from: <http://poland1939.ru/geografiya-strany-i-goroda/ukraina-ukrainskaya-ssr-ussr>. [In Russian].
2. Koretskyi, V. (Ed.). (1966). *Ukrainian SSR on the International Arena. Collection of Documents (1917-1923)*. Kyiv: Scientific Thought. [In Ukrainian].
3. Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine. Fund 4: People's Commissariat of Foreign Affairs of Ukrainian SSR. List 1. [In Ukrainian].
4. Central State Archives of Supreme Authorities and Governments of Ukraine. Fund 423: Directorate of Commissioner of the People's Commissariat of Foreign Affairs of Russian Socialist Federative Soviet Republic at the Council of People's Commissariat of the Ukrainian SSR. List 3.
5. Hetmanchuk, M. (1998). "Ukrainian Question" in Soviet – Polish relations, 1920-1939. Lviv: World. [In Ukrainian].
6. Hisem, O. (2007). "Zakordot" in the System of the Diplomatic Relations between Poland and the Ukrainian SSR, 1921-1923. *Diplomatic Ukraine*, 8, 146-161. [In Ukrainian].
7. Dzhedzhula, A. (1967). Foreign Economic Connections of Soviet Ukraine, 1920-1922. Unpublished Thesis (Doctor of Sciences – History). Taras Shevchenko State University of Kyiv. [In Russian].
8. Drunin, V. (1928). *Poland, Russia and the USSR*. Moscow: State Publishing. [In Russian].
9. Yeremenko, I. (1998). Political and Diplomatic Relations of Soviet Ukraine with the republic of Poland, 1921-1923. *Ukrainian Historical Journal*, 4, 56-70. [In Ukrainian].
10. Zashkiliak, L. & Krykun, M. (2002). *History of Poland: from the Ancient Times to the Present Days*. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv. [In Ukrainian].
11. Kupchik, O. (2011). Foreign Policy of the Ukrainian SSR: between Ukrainian Form and Soviet Content. Ternopil: Terno-graf. [In Ukrainian].
12. Kupchik, O. & Pyvovar, S. (2011). Relations between Ukrainian SSR and Poland in the Context of the Peace of Riga. In "Geopolitical Transformations in the East Europe between Two World Wars (Dedicated to the 90th Anniversary of the Peace of Riga)": *Collection of Materials of the International Scientific and Practical Conference*. Brest: A. Pushkin State University of Brest. Pp. 114-121. [In Russian].
13. *Peace Treatment of Ukraine and Russia with Poland*. (1921). [s. l.]: [s. n.]. [In Ukrainian].
14. Skliarenko, D. (2000). *Ukraine and the Riga Peace Conference, 1920–1921*. Abstract of Unpublished Thesis (PhD in History). Taras Shevchenko National University of Kyiv.
15. Cherednychenko, V. (1990). From the Peace of Brest to the Peace of Warszawa. *Under the Flag of Leninism*, 20, 76-83. [In Ukrainian].

Надійшла до редколегії 20.04.20

O. Kupchik, Phd in History, Associate Professor
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

POLAND IN FOREIGN TRADE OF SOVIET UKRAINE IN THE EARLY 1920's

The article reveals the circumstances under which the Ukrainian SSR established trade relations with the Republic of Poland in the early 1920s. The contractual legal framework and organizational forms of the Ukrainian SSR's trade activity in Poland have been clarified. The Poles have a greater interest in trade with neighboring Soviet Ukraine than Russia. Persons of sales representatives were established (I. Khurgin, I. Ruzhytsky). The role of the Ukrainian SSR Trade Representation in Warsaw in the foreign trade activities of the Ukrainian SSR is revealed. The place of the Polish market in export-import operations of the Soviet Ukraine has been determined.

It is found that, in accordance with the Protocol of the Additional Protocol to the Riga Peace Treaty, concluded on March 18, 1921, the Polish Government reserved the right to "normalize" the transit of German and Austrian goods passing through the Polish territory. Instead, during the negotiations in June 1921 on the conclusion of a trade agreement, the Polish government insisted that the Ukrainian SSR should be bound by the obligation of "the greatest facilitation of Poland's trade in Ukraine". They planned to implement this by introducing customs tariffs favorable to Poles. Because of this, the trade agreement was not concluded.

It is stated that in Warsaw the Ukrainian SSR Trade Representative Office started operating in October 1921. Then the Soviet traders established the interest of the Polish metallurgical plants in Silesia in the Ukrainian iron ore (due to the small amount of iron in the Polish ore). They investigated the interest of these plants to Ukrainian scrap (due to lack of Polish) and anthracite coal.

At the same time, they determined that Poles were competitors in the timber trade. Due to the importance of the Free City of Danzig as a center for international trade, the bulk of the export goods of the Ukrainian SSR was directed to this city (market and port), not Warsaw. The Danzig Division and the Danzig Warehouses of the sales office operated in Danzig.

It has been investigated that during the 1921–1921 years, the Polish market of the Ukrainian Soviet Union bought both Polish and foreign goods. Imports from Poland at that time consisted of cereals (until 1922), agricultural and agricultural machinery and tools, clothing and footwear, haberdashery, electrical goods, stationery. Ukrainian exports consisted of metals, coal, wood, minerals, livestock waste, medicinal plants.

Participation of the Soviet Ukraine representatives in the Eastern Fair in Lviv in the autumn of 1922 is covered. It was established that the Ukrainian SSR Trade Representative Office in Warsaw operated until the end of 1922, when the Ukrainian SSR Trade Representative Office was formed.

Keywords: export, import, gold karbovanets, polish mark, market, commodity, sales representative, sales representative.